

УДК 821.111.0811.1111.38

СТРУКТУРНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПАРАНТЕЗИ В АНГЛІЙСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Микола Кузнєцов

Українська академія друкарства
вул. Підголоско, 19, Львів, 79020, Україна
e-mail: uad@uad.lviv.ua

Статтю присвячено лінгвостилістичним особливостям парантези, її функціонування та структури в прозових текстах. Найбільша увага присвячена художньому стилю. Подано порівняння термінологічних понять цього явища в англійській та українській мовах.

Ключові слова: лінгвостилістика, комунікативна лінгвістика, прагматика, термінологія, функціональний стиль, контрактивна стилістика, парантеза

Як відомо, сучасна лінгвостилістика активно досліджує мовні явища як мовленнєву діяльність. Це зумовлено комунікативно-функціональним, соціальним і прагматичним підходами до вивчення мови і стилю літературних творів.

З цього погляду стилістичний засіб – парантеза в структурі речення функціонує як мовне, так і позамовне явище.

Мовна природа парантези тісно пов'язана з ритмом, просодією, порядком слів і пунктуаційним малюнком речення.

Позамовна сторона парантези обумовлена експресією, емоційністю та характером висловлювання.

Виходячи з цього, парантеза може бути як стилістично нейтральною, так і передавати різні оцінювальні відтінки мовлення. Що таке парантеза як мовностилістичне явище? В стилістиках вона визначається як синтаксична єдність, яка структурно не пов'язана з реченням формальними відносинами [1, 2, 3, 7, 9, 11]. І. Р. Гальперін подає узагальнене визначення цього явища:

“Parenthesis is a qualifying, expository or appositive word, phrase, clause, sentence, or other sequence which interrupts a syntactic construction without otherwise affecting it, having often a characteristic intonation and indicated in writing by commas, brackets or dashes” [9, с. 207].

В англійській стилістиці парантеза розглядається також як вид відокремлення (detachment), свого роду розрив зв'язку між синтаксично взаємозалежними словами: розміщення їх на відстані від визначуваного слова. Відокремлення спричиняє мовну інтенсифікацію відокремленої частини речення як чогось особливого в смисловому відношенні.

Наприклад, у реченні: “Strange faces smiled at Leila – sweetly, vaguely” підкреслені обставини “sweetly”, “vaguely” відносяться до присудка “smiled”, але відокремлені від нього додатком, і, завдяки інверсії, підсилюють якість способу дії.

Ще один приклад:

“I listened — I was not deaf - but certainly the pit was still” (H. Wells).

Односкладове речення граматично не пов'язане з головною частиною (напр. because I was not deaf), але пояснює і підсилює дію персонажа (хоча цей приклад може вважатися парантезою). Проф. І. Р. Гальперін вважає термін парантеза видом відокремлення, але різницю між ними недостатньо дослідженою [9, с. 207]. Основна відмінність – це граматична узгодженість відокремлення з пояснювальним словом, що не завжди спостерігається у випадках з парантезою.

Наприклад:

“She hurried out to meet him, and little Bob in his comforter - he had a need of it, poor fellow – came in” (Ch. Dickens).

У цьому реченні вставка- had a need of it - poor fellow – синтаксично не узгоджується з головною частиною, а тільки виконує пояснювально-оцінювальну функцію – співчуття.

Наприклад:

“All the trains –the few that there were – stopped at all the stations” (A. Huxley). “A sudden hush falls and a hundred faces tilt towards her -curious, expectant, sullen, apathetic –like empty dishes waiting to be filled” (D. Lodge).

Незважаючи на свою структуру та графічну відокремленість парантеза виконує також специфічну текстотвірну функцію, реалізуючи певні смислові сигнали в межах одного речення або висловлювання. За структурою парантеза може бути простою – це одне вставне слово чи словосполучення або просте чи складне речення, хоча синтаксично ускладнені конструкції ослаблюють смислові відношення у висловлюванні. Парантеза може пояснювати, додавати інформацію та оцінку як до головних, так і до другорядних членів речення.

Це загальні характерні риси парантези як мовного явища, які в різних функціональних стилях та їхніх жанрах використовуються в різноманітних цілях, виходячи з авторської прагматики.

У стилістиці сучасної української мови термін парантеза майже не вживається, а його зміст розглядається як поняття вставних і вставлених конструкцій [2, 4, 6, 8]. О. Д. Пономарів досить детально розглядає ці категорії. За його визначенням, вставні слова передають модальність і не мають формального зв'язку з реченням чи його складовими. Наприклад, вирази: по-перше, по-друге, нарешті, точніше, мабуть, напевне, отже, таким чином тощо є найхарактернішими для наукового й офіційно-ділового стилів, але вживаються і в публіцистиці, і в художній літературі, виражаючи припущення, сумнів, упевненість, емоційну оцінку тощо. Як правило, це одне або два-три слова. Наприклад:

“Вже почалось, мабуть, майбутнє. О це, либонь, вже почалось” (Л. Костенко)

“Вставлені конструкції – це вставлені фрази, речення, конструкції, які є засобом уточнення, роз'яснення додаткового повідомлення, емоційно-експресивного зауваження [6, с. 216].”

Наприклад:

“Із щелестом хліба на межах хлюпались. Немов бреде ними хтось... (може, бреде то доля до них на світанні)” (А. Головка).

В цьому контексті спостерігається вживання вставних слів і вставленої конструкції.

Ми вважаємо, що українська термінологія, яку запропонував проф. О. Д. Пономарів, чіткіше відповідає суті цього стилістичного явища. Щодо англійської мови, то термін “вставні слова” більше відповідає англійському терміну “a detached word” а “вставлені конструкції” – “parenthesis”. В англійських стилістиках приклади, наведені для ілюст-

рації цих понять не завжди чітко відрізняються. На нашу гадку це пояснюється тим, що “detachment” і “parenthesis” співвідносяться між собою як загальне і часткове, що мають спільні характерні риси. Тому їх можна адекватно об’єднати через перифраз – “відокремлені члени речення”.

Отже, виходячи з вищеподаних теоретичних положень, проаналізуємо в яких функціональних стилях і жанрах англійської прози вони вживаються, зосередивши увагу на стилістичному засобі “парантеза” у художньому тексті.

Парантеза використовується у різних жанрах і типах тексту, але найбільш яскраво її особливості виявляються в публіцистичному та художньому функціональних стилях.

Функціонально-стильовий підхід допомагає систематизувати смислові відтінки парантези і виділити наступні основні цілі її змісту: 1. інформаційно-уточнюючі; 2. асоціативні, неочікувані; 3. емоційно-оцінювальні. Функціонально-стильовий чинник виступає основним в структурі парантези, її синтаксичному оформленні згідно з метою висловлювання.

Окремо зазначимо, що оскільки суспільні функції мови часто переплітаються, то функціональні стилі абсолютно не відособлені один від одного, проте кожен з них може мати в собі елементи іншого, що особливо виявляється при вживанні парантези в різних текстах.

Науковий стиль у широкому смислі призначений для фахівців певної галузі науки, а також передає наукову інформацію для широкого кола читачів. Наведемо приклад з монографії J. Lothe “Conrad’s Narrative Method”: “The most interesting problem of narrative method in “The Tale” is probably that of attitudinal (and partly also temporal) narrative distance” [10, p. 75] Щодо прикладів з цієї книжки, то варто зауважити, що майже на кожній з 305 сторінок ми знаходимо парантезу в дужках або тире. Її прагматика – це деталізація, уточнення авторського твердження або надання йому оцінювального смислу, як у наведеному вище реченні, що пояснюється філологічним змістом роботи – дослідженням художнього стилю прози Дж. Конрада.

Візьмемо приклад з публіцистичної статті Б. Шоу “The Crime of Imprisonment”: “First, imprisonment must be “retributory” (the word “vindictive” is not in official use).” Автор формує громадську думку щодо проблеми кримінального ув’язнення; вказує, між іншим, на різницю між терміном “каральний” та “мстивий” з відтінком “карати з метою помсти”.

В газетних публікаціях дуже часто подаються рецензії на книги, фільми, вистави тощо. Наприклад, “Winkler – a Hamlet with flowing long hair and a girlish sound – has that most valuable of Hamlet qualities...” (The Financial Times). Це рядки з рецензії на жіноче виконання ролі Гамлета в театрі: емоційність стилю створена завдяки оцінювальній лексиці в позитивній тональності, поданої в парантезі, що є таким характерним для художнього тексту.

Художня проза неможлива без емоцій та оцінок. Але мовленнєва характеристика висловлювання в художньому тексті настільки багатогранна, що парантеза може набувати нової функції в іншому мовному середовищі. В художньому стилі спостерігаються міжстильові засоби поруч з його специфічними єдиними нормами.

Розглянемо наступні приклади:

“Once upon a time – of all the good days in the year, on Christmas Eve – old Scrooge sat in his counting house”. (Ch. Dickens).

Парантеза уточнює та оцінює найкращий час початку дивовижних подій в оповіданні “A Christmas Carol”, що характерно для художнього тексту.

У наступному прикладі парантеза - поширене речення має офіційно-діловий характер, щоб не допустити двозначності сприйняття смислу:

“I gave him my address in care of general delivery, New York City (not unusual for commercial pilots who spend a lot of time in transit), and told him I'd have a money order in the mail that some day” (F. Abagnale).

В художньому тексті парантеза може формувати модальне відношення до об'єкта через суб'єктивну думку автора, що надає висловлюванню фактуального тону.

“These memories, which are my life – for we possess nothing certainly except the past – were always with me”. (E. Waugh).

В художньому творі парантеза в лаконічних об'єктивних фразах уточнює та пояснює попередню інформацію, як у наступних реченнях:

“There is a seed of some courage hidden (often deeply, it is true) in the heart of the fattest and most timid hobbit” (J.R.R. Tolkien).

“Someone – a house-elf, no doubt – had placed warming pans between the sheets” (G.K. Rowling). Або ж “Her mouth without a cigarette was like a yacht without a mast, one presumed disaster (J. Fowls).

В жанрових різновидах роману парантеза також відіграє свою специфічну функцію. Наприклад, в антиутопії Дж. Орвелла “1984” негативний зміст авторських тверджень підкреслений парантезами, які створюють сатиричний підтекст щодо реального соціального тону в суспільстві.

Наприклад:

“The thing ... was to open a diary. This was not illegal (nothing was illegal, since there were no longer any laws), but if detected it was ... certain that it would be punished by death, or at least by twenty-five years in a forced-labor camp” (G. Orwell).

“At the same time there were a very few people, only a few thousands – the capitalists, they were called – who were rich and powerful” (G. Orwell).

Дуже характерними для художнього тексту парантезами видаються синтаксично однорідні перерахування, зокрема означення у постпозиції.

Наприклад,

“So we hurried down the hillside until one reached the little bay, empty, silent, asleep, under the brilliant shower of sunlight (J. Durrel).

“Flames glided in the river, small green flames, red flames, white flames, pursuing, overtaking, joining, crossing each other –then separating slowly or hastily” (J Conrad).

“With wild cries and desperate energy she leaped to another and still another cake –stumbling, leaping, skipping, springing upwards again” (B. Stowe).

Як видно з прикладів, парантеза характеризує як об'єкт, так і дію з різних сторін, передаючи авторське ставлення до зображуваного і тим самим утворюючи модальність тексту,

В сатиричній прозі авторські зауваження, ремарки, що висловлені ніби мимохідь в парантезі, передають іронічне ставлення до персонажа; як, наприклад, в романі “Babbit” К.С. Льюїса:

“On this watch-chain were a gold penknife, silver cigar-cutter, seven keys (the use of two of which he had forgotten) and incidentally a good watch” (C.S. Lewis).

В наступному реченні з оповідання С. Моєма “The Missionary Lady” у парантезі імплікується авторське глузування з малоосвіченої, але впевненої в собі жінки:

“You felt that she knew what she meant (with the most of us so rare an accomplishment) and meant what she said” (S. Maugham); “She was, as I say, a fine figure of a woman” (J. Durrel).

Найбільшого смислового потенціалу набуває парантеза в писемних видах розмовного стилю – діалогах та невласне прямій мові. В цих текстах парантеза реалізує експромти, короткі репліки, які імітують розмовний синтаксис. Проте у невласне прямій мові внутрішні монологи в парантезах іноді утворені складними реченнями з відтинками іронії, модальності у ставленні до себе або до інших персонажів, передаючи настрій, думки або інтуїції їхньої поведінки.

Такі ситуації спостерігаються у романі Т.Драйзера “An American Tragedy”, де думки головних персонажів щодо їхньої поведінки відображені в розгорнутих парантезах:

“Never having had any social standing or the use of any means whatsoever – his father having been a small town dry goods merchant before him, who had failed – he was ... most anxious to attain some sort of social position” (Th. Dreiser).

Отже, загальне, що об’єднує всі види функціонування парантези – це асоціативність мислення, яка утворює додаткову інформацію ділового або емоційно-експресивного, оцінювального характеру з метою досягнення оптимального авторського впливу на читача. Іноді в парантезі реалізовано більший об’єм підтексту, ніж в самому висловлюванні, тому що її мовна стилістика чітко прагматично скерована. Адекватна інтерпретація парантези сприяє глибшому розумінню тексту і виявленню авторської прагматики, тому що її мовна стилістика виразно прагматично виразно прагматично скерована.

Цікавою є стилістична функція парантези, яка передає часову або просторову ознаку, що реалізує додаткову інформацію в тексті. Як-от: “I was a young man then – Good Heavens, it’s a quarter of a century ago – and I wanted to enjoy all the loveliness of the world in the short time” (S. Maugham). Або ж “As to Mrs. Bretton – who, I afterwards found, had been out in the open air all day (Ch. Bronpl). Парантеза з погляду фонетики супроводжується паузами, зниженням інтонаційним фоном, а інколи прискореним темпом. За значенням парантеза може вказувати на ступінь вірогідності інформації (perhaps, seems, probably, that is...) на емоційно-оцінювальне відношення (luckily, fortunately, unfortunately, out of pity, to forget, to be sorry, etc.); передавати засоби вираження думки (in short, briefly, to put it in a nutshell, intimately.), або джерело інформації (from hearsay, by rumour), встановлювати зв’язок з співрозмовником (look here, as far as you know), розділяти хід думок або дій (firstly, secondly, thus). Морфологічна природа парантез різноманітна, тут вживаються безособові та особові дієслова, інфінітиви, імперативи, прислівники, конструкції зі сполучником. Емоційна оцінка в парантезі може відноситись до окремого слова, так і до цілого висловлювання. Це особливо помітно у рекламних слоганах та оголошеннях наприклад: profits makes good things happen (just ask Bob); Sunbeam Mixmaster – love is quality.

Парантеза виконує різні стилістичні функції, котрі реалізуються її лексичним складом, синтаксичними структурами, емоційно-експресивною оцінкою. Незважаючи на переважно лаконічну структуру, стилістичні можливості парантези досить значні: контакто-встановлювальна функція зближує висловлювання з адресатом, інтимізує комунікативний процес; як коментар парантеза вносить уточнення, узагальнення чи заострює авторську прагматику, наприклад, підтримку авторської думки, або, навпаки, незгоду з нею. Парантеза в описах абстрактних ідей, явищ, конкретизує і робить їх наочними, більш зрозумілими. Як вже зазначалось, парантеза може створювати іронічний підтекст в мікро або макротексті, що сприяє зацікавленості читача. А разом зі зміною синтаксичного малюнка парантеза звільняє

текст від одноманітності, додає емоції або експресії інформаційному змісту в простій або складній формі.

Неминучою є роль парантези в рекламних текстах. Ця функція виконує психолого-комунікативні задачі, які скеровані на вплив на свідомість людини – купити рекламований товар через переконання у його необхідності та найкращих якостях. З цією метою використовуються як лексико-стилістичні, синтаксичні, так і фонетичні засоби. Переконання як психолого-комунікативна мета, збуджує бажання, інтерес, через гарантію, похвалу, задоволення, насолоду володіти рекламованим продуктом і т.п. Потреба в продукті збільшується підштовхувана мотивом діяльності – купити товар. Проте необхідно зауважити, що синтаксис рекламних слоганів різноманітний. Це прості, неповні, лаконічні речення, окличні, питальні, кумулятивні. Але не завжди їх можливо чітко розрізнити, хоча пунктуація (тире, кома, дужки) вказують також на парантетичні ознаки в текстах реклами. Парантетичні вклучення займають в реченні різні позиції: вони вживаються до або після тої частини висловлювання, яке пояснюється, конкретизується, узагальнюється, тобто передають наказову інформацію, яка не входить в її первинний комунікативний зміст, що сприяє збільшенню вихідної семантико-прагматичної організації тексту. Таким чином парантеза виступає текстотвірним елементом з різним ступенем її лінгвістичного та комунікативного значення.

Розділові знаки парантези виконують додаткову функцію. Прийнято вважати, що коми частіше вживаються зі вставними словами та виразами на початку та у середині речення. Тире зустрічаємо всередині та наприкінці висловлювання. Воно є більш незалежним знаком, що зберігає вставний відтінок. Дужки передають ще більшу відокремленість від основної інформації, утворюючи цілий комунікативний блок уточнення, міркування, узагальнення, та посилюють модальність тексту. При всіх розмежуваннях функціональних стилів парантеза передає імпліцитну або експліцитну інформацію в її логіко-сміслові та емоційно-оцінній формі, утворює контакт з читачем, долучається до реалізації в тексті авторської інтенції та прагматики, збагачуючи особливий синтаксичний рисунок оповіді.

1. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. 7-е изд. – М.: Флинта: Наука, 2005. – 305 с. 2. Єфімов Л.П. Стилистика англійської мови. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 240 с. 3. Кухаренко В.А. Практикум зі стилістики англійської мови. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 160 с. 4. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с. 5. Мацько Л.І. та інші. Стилистика української мови. – Київ: ВШ, 2003. – 461 с. 6. Пономарів О.Д. Стилистика сучасної української мови. – Київ: Либідь, 1992. – 148 с. 7. Скребнев Ю.А. Основы стилистики английского языка. – М.: Астрель, 2000. – 224 с. 8. Ткаченко А. Мистецтво слова. – Київ: Правда Ярослави́чів, 1998. – 448 с. 9. Galperin I.R. Stylistics. – М.: Higher School, 1997. – 332 p. 10. Lototska K. English Stylistics. – Lviv Ivan Franko National University Publishing Centre, 2008. – 254 p. 11. Oxford Advanced Learner's Dictionary / Compiled by A.S. Hornby. – Oxford: OUP, 1994.

**СТРУКТУРНО- СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПАРАНТЕЗЫ В
АНГЛИЙСКОМ ХУДОЖЕСТВЕННОМ ТЕКСТЕ**

Николай Кузнецов

*Украинская академия печати
ул. Підголосько, 19, Львов, 79020, Украина
e-mail: uad@uad.lviv.ua*

Статья посвящена лингвостилистическим особенностям парантезы, ее структуры и функционированию в художественной прозе в сравнении с другими функциональными стилями. Рассмотрена терминологическая разбежность с украинской терминологией этой стилистической категории.

Ключевые слова: лингвостилистика, функциональный стиль, терминология, прагматика, парантеза.

**THE STRUCTURAL-STYLISTIC PECULIARITIES
OF PARENTHESIS IN ENGLISH FICTION**

Mykola Kuznyetsov

*The Ukrainian Academy of Printing
19, Pidholosko St., 79020 Lviv, Ukraine
e-mail: uad@uad.lviv.ua*

The article deals with the linguostylistic peculiarities of parenthesis and its use in the functional styles and genres of English prose. This stylistic phenomenon is compared with that in Ukrainian especially as regards structure and terminology. Most attention is paid to the belles-lettres functional style.

Keywords: linguostylistic, pragmatics, terminology, genre, parenthesis, detachment

Стаття надійшла до редколегії
11.01.2012 р.

Статтю прийнято до друку
22.05.2012 р.